

GABRIELA ADAMEȘTEANU, MIRCEA CĂRTĂRESCU,
FLORIN LĂZĂRESCU, NORMAN MANEA

Az írók Európája

Romániáról

ADAMEȘTEANU,
Gabriela
(Kosztá Gabriella
ford.)

Az elveszett délelőtt
Európa, 2010

Futó viszony
Európa, 2013

„A Coriolanus utca”
Magyar Lettre
Internationale, 72

„Duna, Duna, a te
utad portalan”
Magyar Lettre
Internationale, 81

„Nyughatatlan és
forrongó ország”
Magyar Lettre
Internationale, 89

CĂRTĂRESCU,
Mircea
„Az én Bukarestem”
(Nagy Zsuzsanna
ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 39

„Romák és románok”
(Kosztá Gabriella
ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 69

„Európa olyan, mint
az agyam”
(Kosztá Gabriella
ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 80

LĂZĂRESCU,
Florin
Mennyből a küldött
Geopen, 2009

MANEA, Norman
Bohócokról

A diktátor és
a művész
Európa, 2003

A hülágán visszatér
Alexandra, 2009

Odú
(Kosztá Gabriella
ford.)
Noran Libri, 2014

„Száműzött nyelv”
Magyar Lettre
Internationale, 59

FLORIN LĂZĂRESCU ■ Azt szoktam mondani, hogy Romániát a figurái meg a története miatt szeretem. Hallgasd meg például ezt: az egyik éjjel biciklin tartok hazafelé, az utca üres. Egyszer csak megszólít egy pofa valami fa alól. Tovább akartam hajtani, de aztán meggondoltam magam. A pasas jól be volt rúgva, egy poroltót szorongatott a hóna alatt. Azt mondja: megveszed? Most mihez kezdjek egy poroltóval a biciklimen? Micsoda abszurd, ostoba szituáció! És jól illusztrálja a paradoxont. A román képtelenségeken egyfelől jókat nevet az ember, de másfelől ez az ember mégis csak ellopja, egy vonatról lopta el azt a poroltót. Felbószít a civilizáció e hiánya, a polgári, a civil értéktudat teljes eltűnése. Hol szeretem ezt az országot, hol pedig utálom.

GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ Emlékszem, hogy egy francia történész, Catherine Durandin, aki a barátnőm volt, Romániát távoli, periferiális zónának látta, amely valahol Oroszország külterületén fekszik. Kezdetben nagyon meg voltam sértődve, azután megnéztem a térképet, és megállapítottam, hogy valóban ott van. Régóta hisszük azt, magamat is beleértve, hogy Románia nem is ott van, ahol a térkép ábrázolja. Számunkra valahol Németország, Franciaország és Olaszország között terül el. A románok legalábbis így gondolják, csak azután itt ébrednek fel.

MIRCEA CĂRTĂRESCU ■ Szeretem elnézni, ahogy a felhők siklanak ezekben a nyitott terekben, a régi épületek romjai között. Nagyon barokk, nagyon melankolikus látvány, szerintem. A növényzet veszi át a hatalmat, mint a tengerek mélyén. Ez itt egy olyan terület, ahol nem építettek tartósnak szánt épületeket, nem volt érdemes, talán a földrengések, talán a megszállók miatt, vagy lehetett valami a levegőben, ami megakadályozta, hogy túléljék az évszázadokat az építményeink. Mindaz, amit az ember földi tartózkodása alatt létrehozhat.

„Milyen sors adatott nekem! Romok között nevelkedtem, romok között tanultam, romok között szerettem. Néha azt hiszem, hogy románnak lenni azt jelenti, hogy a romok pásztora, a romok építész, a romok szerelme vagy. Egy régi román legenda arról szól, hogy Manole mester a világ legnagyobb monostorát akarta felépíteni. De amit nappal épített, éjszaka leomlott. Néha azt hiszem, hogy szántsándékkal romot épített, mint Heliopoliszban, Trójában, Tenochtitlánban, Pompejiben, Rómában, és mindenütt ezen a tragikus földön, amolyan *emento morit* a kozmikus romon, ahol élünk.”

(*Ada-Kaleb, Ada-Kaleb című fejezet a Szerelmünk őzike-barna szeme (Ochiul căprui al dragostei noastre)* kötetből, Humanitas kiadó, 2012.
Fordította Kosztá Gabriella)

ARTE ■ A kritikusok által olykor pszichedelikus Proustként emlegetett Mircea Cărtărescu irodalmi világegyeteme mindenestől elfér Bukarest egyik kerületében. Egyik első novelláskötetében, a *Sóvárgásban* (Nostalgia, 1993. Magyarul Jelenkor Kiadó, 1997, fordította: Csiki László) a házak vedlett homlokzatán díszelő stukkóarcok népesítik be az alkonyati fénybe burkolózó világot, abová vissza-visszatérnek a múlt árnyai, hogy bosszút álljanak a történelem gyalázatos tetteiért. Káprázat (Orbitor) című trilógiájában a város mozgó szobrok és szörnyek kísértette, rémisztő labirintussá változik.

Florin Lăzărescu soba nem marad sokáig távol szülei moldvai házától. Írásai gyermekkorának világából és a szülei mesélte történetekből táplálkoznak.

FLORIN LĂZĂRESCU ■ Ameddig ellátni, az mind az én játszóterem volt. A totális szabadság. Nyiszlett kislány voltam, de soha nem vertek meg, mert történeteket meséltem és játékokat találtam ki. Kettős életet éltem. Volt a könyvmoly: rengeteget olvastam; és volt a mesemondó. És mindenki Winnetout és D'Artagnant utánózta. . . Abban a vad, majdnem törzsi világban, amelyben akkori gyerekeként éltünk, az egyik srác Winnetouvá, a másik d'Artagnanná változott, anélkül hogy bármit elolvasott volna. Én meséltem el nekik, le voltak nyűgözve.

A völgyben állt egy elhagyott ház egy kúttal, az ablakokon nem láttál be, az ajtó zárva, nem lehetett bemenni. Hogy elkápráztassam a többieket, azt meséltem, hogy én jártam benne. És hogy a ház tele volt játékokkal. El is terjedt azonnal, a gyerekek messziről lesték a házat. Egy játékokkal teli ház, kész varázslat. . . Milyen könnyű mítoszt teremteni!

Lăzărescu: Amortire (Dermedtség), 2013

„Mielőtt gimnáziumba írták volna, Jevgenyij vidéken töltötte gyermekkorát. A városban ritkán járt. Talán ezért történt, hogy valahányszor odaautazott szüleinek, úgy érezte, állatkertbe látogat, és türelmetlenül várta az utazást, noha nemigen tudta, mit fog látni: valami exotikus, furcsa, még az öregek meséinek erdőben lefelé farkasainál is különösebb lények lakta helyet. Jevgenyij sorsa cinikusnak, mondhatni ironikusnak mutatkozott, hiszen végül élete felét az állatkert tulajdonképpen kényelmes rácsai mögött töltötte.”

A nyugatosodás elveszett délelőttje

ARTE ■ 18 évesen, érettségi bizonyítványával a zsebében Gabriela Adameșteanu a szülővárosából, Piteștiből végleg a fővárosba költözött. Szerencséje volt: diákévei a poszt-sztálini olvadás korszakára estek, amikor a kommunista rendszer ideiglenesen megengedőbbé vált, az elnyomás enyhült.

GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ Emlékszem, mennyire félénk voltam, amikor Bukarestben elkezdtem társaságba járni. Egyáltalán nem értettem a társalgáshoz. Aztán úgy két év alatt sikerült megszoknom, és már beszélgetni is mertem. Lásan én is szert tettem a bukaresti patinára, pedig az elején milyen frivolnak és sznobnak éreztem az egészet. . . mint a vidékiek általában.

ARTE ■ Tíz évvel később Gabriela harminc éves, és az ünnepnek vége. Férjével és gyermekével egyszobás lakásban él. Lektor egy kiadónál. Az irodába menet naponta átutazik az egész városon. A bosszú órákig tartó úton a busz ablakából a nagyvárost nézi, és fejben bosszú fejezeteket ír első regényéből.

GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ A világ egyetlen városa sem gyakorolt rám akkora hatást, még későbbi utazásaim során sem, mint Bukarest, amikor vidéki lányként először megláttam. Ezeket a ma már lepusztult épületeket, amelyekben lakni sem ajánlatos, gyönyörűnek találtam akkor. Szinte vallásos tiszteletet éreztem irántuk, mert azt a kommunizmus előtti korszakot képviselték, amelyben – szerintem – minden tökéletes volt.

ARTE ■ Gabriela Adameșteanut lenyűgözte a két bábortól közöti időszak. Ez iblette Dimineașă pierdută (Az elveszett délelőtt) című regényét, amely egy csapásra híressé tette. A modernitás kora, amikor az átalakuló Románia megindult egy városi, kozmopolita, nyugatias civilizáció felé. Ám ugyanakkor az értelmiségi elite, csakúgy, mint a népre, egyre erőteljesebben hatott a szélsőséges nacionalizmus és az ortodoxia. Az elveszett délelőtt színpadi változatát 1986-ban, a Ceaușescu-rezsim egyik legnyomorúságosabb korszakában mutatták be. Az előadásnak hatalmas visszhangja volt: négy évig játszották telt ház előtt. GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ Az elveszett délelőtt a nyugatosodás délelőttje volt: erre gondoltam írás közben. Be kell vallanom, hogy a nyugat mítosza éltetett. . . és e tekintetben azóta sem változtam semmit.

„Kérlelhetetlenül magával ragad minket is a haladás, vagy itt forgunk majd önmagunk körül a végtelenségig? Van-e valódi esélyünk

a fejlődésre, hogy a nyugati, civilizált nemzetekhez közeledünk, amiről lángoló szívvel ábrándozunk egy évszázada? Vagy minden csak délibáb, hasztalan erőlködés, hiszen a nyugat annyival gyorsabban halad, mint mi, és a távolság nem csökken? Sőt, mérhetetlenül növekszik minden akadállyal, melyben elbotlunk. Ha összpontosítunk, ha hideg számításokat végzünk, és ösztönös megérzéseinkre hagyatkozunk, megtudhatjuk-e, hogyan folyik majd a háború, és akkor képesek leszünk-e a legelőnyösebb pillanatban fellépni? Vagy hiábavaló minden erőfeszítés, mert a történelem folyamata nem látható előre; vajon télen, amikor hóvihár tombol, tovább látunk-e két lépésnél?”

ARTE ■ *Norman Manea gyermekkorában a harmincas évek végének Romániájában vidám volt és gondtalan; mit sem sejtett az életét bamarosan felforgató fenyegetésről. Emigránsként ma az író a toleráns és sokszínű New York-i Bábel lakója. Itt talált rá a megfelelő távolságra, amelyből életéről és országról szólhat.*

NORMAN MANEA ■ *A huligán visszatér című regényemben felidéztem, hogy az utcán anyám szellemével találkozom. Ezt a jelenetet azok a váratlan, meghitt pillanatok ihlették, amelyeket egy sziluett vagy nyelv ébreszt bennem. Hiszen itt a világ bármely nyelvét hallhatod nap mint nap. Az utcákat járva itt találok az egész bolygót.*

ARTE ■ *A huligán visszatér a román történelem démonait idézi meg, a román zsidó értelmiségi tarthatatlan helyzetét az erőszak, az intolerancia, végül pedig a fasizmus vonzókörébe kerülő társai között. 1940 szeptemberében Romániában a fasisták átveszik a hatalmat, és véget vetnek a két háború közötti időszak nyugatosodási álmainak. Az új kormány szövetségre lép Hitlerrel. 1941 januárjában kezdetét veszi a nagy bukaresti pogrom.*

NORMAN MANEA ■ *Családommal és Bukovina egész zsidó lakosságával együtt 1941 októberében deportáltak Transznisztriába (a Dnyeszteren túlra). Gyerek voltam még, és nem sokat értettem az egészből azon kívül, hogy egy tehervagonban utazom rengeteg szerencsétlen,*

panaszkodó és kiéhezett emberrel, akik ott helyben végzik szükségüket. Nem volt ez Auschwitz, nem voltak kemencék, krematóriumok. Tipikusan román helyzet volt. A káosz. A német tisztet nehéz volt megvesztegetni; egy román tisztet sokkal könnyebb, ha a szükség úgy hozta. Ez volt a dolog pozitív része. Mondjuk úgy, hogy a viszonyok „emberibbek” voltak. A tábor egyik román tisztje például rokonszenvezett apámmal. Úgy látszott, tiszteli, és védte is egy kicsit. Egészen addig a napig, amíg be nem hívta és el nem verte bikacsökkel. Mindenütt, a fején is. Rémulten jött vissza. Ebbe az emberi közegbe az ilyen hirtelen hangulatváltozások is beletartoznak. Egyszerűen nagy megrázkódtatás volt, és az egyik olyan dolog, amely mintegy megalapozta a románokhoz fűződő viszonyomat.

ARTE ■ *A háború végén Románia felmondja a hitleri szövetséget, s győztesként fogadja a szovjet hadsereget és a magával hozott új ideológiát, amely gyorsan uralkodóvá válik. A Nyugattal való találkat későbbre balasztják.*

NORMAN MANEA ■ *Amikor 1945-ben hazatértek bennünket, még mindig gyerek voltam, bár úgy szoktam mondani, hogy egy kilenc éves aggastyán tért haza. Az újjázületés reménye kézzelfogható volt akkor, és én nagyon hamar bekapaszkodtam az utópiákba. Még nemzetközi pionirtáborban is voltam, ahol le is filmeztek. . .*

ARTE ■ *Gabriela Adamesteanu gyermekkorát Pijestiben töltötte, távol az utópiáktól. Abban a városban, ahol a kommunista rezsim már 1949-ben létrehozta az első átnevelő munkatáborot. Több mint 500 000 politikai fogoly fordult meg a román gulágon.*

A legrosszabb a félelem volt

GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ *Emlékeimben magasabbnak tűnt. . . úgy képzeltem akkor, hogy ez egy kastély. Egy csodaszép tündérkastély. Négy vagy öt éves voltam. Nem lehettem még tudatában a körülöttem folyó dolgoknak, de mélyen magamban mégis tudtam. Emlékszem nagybátyám letartóztatására. Egy év múlva börtönben halt meg. Nyilvánvaló volt, hogy szegények vagyunk, de nem ez volt a legrosszabb. A legrosszabb*

a félelem volt. A szüleim otthon mindig suttoztak. És rettegtek, hogy elbocsátják őket. Tanárok voltak, féltek, hogy elveszítik az állásukat. . . ez volt itt a mi házunk.

NORMAN MANEA ■ *Íme, a kapitalista metropolisz. A szocialista várost már ismeri. Látja, innen megint más a kilátás.*

„Túlságosan sokáig haboztam, mielőtt elhagytam a szocialista büntetőtelepet, mert naiv módon azt hittem, hogy nem egy országban, hanem egy nyelvben élek. Tudtam, hogy a szabadság jócskán megcsontítja majd a szabadságomat. Az útlevélért cserébe kivágták a nyelvemet. Hogy mégis belementem e démoni egyezésbe, sokat elmond arról, milyen sürgős volt bármilyen áron elmenekülni a lángokban álló bordélyból, ahogyan Cioran nevezte ezt a vidéket, amelyet annak idején ő is maga mögött hagyott, nem is gyanítva, hogy mi sült ki a bordély, a cirkusz és a börtön e kommunista elegyéből.”

ARTE ■ *Mircea Cărtărescu gyakran mondogatja, hogy gyerekkorát a véletlen helyezte a kommunista diktatúra égiske alá. Tizenbattól huszonbét éves koráig elvágta önmagát az ország valóságától, és napi hét órán át az olvasásba menekült. Regényeiben álombeli diszletekké váltak a bukaresti házgyári épületek.*

MIRCEA CĂRTĂRESCU ■ *Mindig nagyon meghatódok, amikor ide feljövök, mert ide jártunk játszani. Rengeteget játszottunk ezen a teraszon, mely titokzatos helynek számított. Mintha az égben lebegnénk. Arrafelé látni lehetett a cirkuszt, a parkot, a tavat, és még sok mindent. Ma már semmi ilyesmit nem látni.*

Életünk– életem – kétharmad részét a kommunizmusban éltem le. Bőven volt rá időm, hogy átitatódjam ezzel a világgal, és felfogjam, hogy igazi mélytengeri univerzum volt. Mint azok a halak, amelyek a tenger mélyén élnek, és a nyomáskülönbség miatt szétrobbannak, ha a felszínre kerülnek. . . Mi éppen ilyenek voltunk. A belső feszültség növelésével kellett alkalmazkodnunk egy mesterségesen teremtett világhoz, hogy túléljünk. A mindennapos borralaló világa volt. Akárhová

„David Caspar órásmester fia”
Magyar Lettre Internationale, 92

(Saul Bellow-val)
„A magas kultúra és az élet tényei”
Magyar Lettre Internationale, 58

MICHAL FRYDRYCH: FOLIAGE, MALACHITE, MOISTURE, BLACK EARTH, 2015 – JCE 2015-2017, POLAND

mentél, vitted magaddal a doboz Kentet. Az egyféle keksz, az egyféle élelmiszerbolt világa. Mindazoké a dolgoké, amelyeknek a működéséről ma már elképzelésünk sincsen.

MANEA A DIÁKJAIHOZ (Bard College) ■ Szinte totális volt a felügyelet. Egyetlen munkaadó volt: az állam. Az emberek az állam tulajdonai voltak. És legnagyobb részük alávetette magát az államnak. Nem lehet azt kérni az emberektől, hogy hősök legyenek. Még Szolzenyicin, a kor nagy hőse, a szovjet disszidens is csak egyetlen dolgot kért tőlük: hogy ne hazudjanak; és ez egyáltalán nem volt könnyű. Az utópiától csak egy lépés a diktatúra.

A diákok egyes dolgokat megértenek, de nem szabad túl sokat várni tőlük. Mi, kis országokból származók persze frusztráltak vagyunk, mert úgy érezzük, félreismernek, nem értnek meg minket. Nekünk Romániában több nyelven kellett tudnunk, hogy elolvashassuk a mindenfelől származó könyveket, mert a világ egy eldugott csücskében éltünk. Nekik nincs ilyen problémájuk. Ez így van... nincs miért csalódást érezni.

ARTE ■ *Romániában állandóan bontottak valamit. Egy-egy új rezsim vagy ideológia rendszeresen nekiállt, hogy eltörölje, földig rombolja a múlt egy szeletét és a helyébe saját világát állítsa. A nyolcvanas években Bukarest központja tűnt el régi bázisaival, templomaival, birodalmával együtt. Bukarest polgári múltjának eltörlése árán Ceaușescu saját fővárosa felépítésére készült.*

„A fehér bohóc eljött, hogy ellenőrizze a fehér palota építését. Ő parancsolta meg, hogy rombolják le a város néhány legszebb kerületét. A palota és a Cirkusz körút előbb kétfelé vágta, később kilenc, majd még több részre szabdalta a fővárost. A hétköznapi cirkusz fölött a nagy elnöki cirkusz palotája veszi át a hatalmat. Itt ott felhangzott a taps. Kétségtelenül elszigetelt taps, mint valami álmos, elmaradt feltételes reflex, mely a vérükbe ivódott, még a hajdani szigorú óvodai igazgatónők rendezte színielőadások idejéből. Hagyományos, spontán taps, nem is a rendőrség nyomására, mint általában, hanem talán a kollégáktól, a szomszédától való

félelem miatt, vagy pusztán ostobaságból: a tekintély jámbor imádatának ostobaságból.”

(N. Manea: *Bobocokról: a diktátor és a művész. Európa, 2003*, Jávorszky Mária ford.)

„Áldott hon, román hon, mit kívánjak néked?”

MIRCEA CĂRTĂRESCU ■ Nem tudom, hogy ötven év diktatúra után maradt-e még egyetlen épelméjű román, aki őszintén tudna hinni a hazafiság eszményében. Ezért különösen nehéz ma bárki számára itt, Romániában, hogy újra azt érezze, tartozik valamilyen közösséghez, melyre büszke, és ezzel még az önbecsülést, az identitás érzését is össze tudja kapcsolni. Az átlag román ember képtelen túllépni azon a határtalan gyalázon, amellyel a kommunista korszak átította az olyan szavakat, mint „haza”, „hazafiság”, sőt: „Románia”. FLORIN LĂZĂRESCU ■ Volt egy olyan időszakom, amikor tagadtam mindent, amivel a kommunizmus nyakon öntött bennünket. A bátor nép hihetetlen hőstettei, a török hadakat ripityára verő hercegek, meg effélék... egyszóval a totális demisztifikáció korszaka. De amikor rádöbbenem, hogy Ștefan cel Mare negyvenhét évig uralkodott, vagyis tovább, mint Ceaușescu, akkor azt gondoltam: a mindenit, micsoda rendkívüli pasas, én csodálom ezt az embert!

Miért működik olyan jól Amerika? Mert hisz bizonyos dolgokban. A nemzetek megalkotják a maguk mítoszait, de nekünk ez nem megy. Nem mondom, hogy manipulálni kell a népet, de tagadni sem lehet mindent. Mert a legjobb út egy nemzet lerombolásához az, ha megfosztjuk minden értékétől. CĂRTĂRESCU egy irodalmi fesztiválon ■ Allergiás vagyok a tribünökre, amelyek mesterségesen emelik a magasba az embereket. Nem populizmusból mondom, tényleg ezt gondolom: menjünk le innen mind a terembe. Természetesebb lesz.

Nem hinném, hogy egy író számára ideális helyzet, hogy tananyag legyen az iskolában. Éppen ellenkezőleg. Egyszer azt kérdezte egy barátom: „mit keres a te generációd az iskolai tankönyvekben? A gyerekek utálni fognak érte. Jobb lenne, ha titokban olvasnának, akkor lennétek tényleg híresek!”

ARTE ■ *Mihai Eminescunak, a 19. század nagy romantikus költőjének pontosan az a sors jutott, amitől Mircea Cărtărescu ózkdodik. Előásták egy hazafias költeményét, amelyet 16 évesen írt, és a tankönyvek szövegeként ráerőszakolták több generáció kisiskolásaira.*

„Áldott hon, román hon, mit kívánjak néked,
Szerelmes ország, ékes, dicső föld!
Győzhetetlen fegyvert, hű kart, biztos vértet,
Nagy múltadhoz méltó, tündöklő jövőt!
Pezsgő, súlyos óbort habzó kupáidba,
A téged köszöntő honfi asztalán;
Mert elhal a hullám, s fennen áll a szikla,
Ezt kívánom néked, szép Romániám.

(*Ce-ți doresc ție, dulce Românie –*

Áldott hon, román hon, mit kívánjak néked.

Majtényi Erik fordítása)

MIRCEA CĂRTĂRESCU ■ Visszaélés volt Eminescu szellemével, hogy nemzeti szimbólumként használták. Soha nem egyezett volna bele, amíg élt. Hol a legionáriusok győzelmi szekerébe fogták be, hol a kommunistákéba, mindenki hivatkozott rá, mint a nemzeti identitás egyik fundamentumára. Olyannyira, hogy ma már nehéz kijelenteni, hogy az ember szereti Eminescut. Mert mindenki szereti, vagy legalábbis úgy tesz; ehhez még arra sincs szükségük, hogy olvassák. Egy íróval ennél rosszabb nem is történhet.

CĂRTĂRESCU, Interjú, Die Zeit, 2007 ■ „Fiatalkoromban szenvedtem az éhségtől és a hidegtől. De ez az írásaimra nem volt hatással. Kafkát olvasva elfeledtem az éhséget, és Thomas Mann-nal a hideget. Az igazi hazám nem Románia, hanem Kasztília, ahova Ceaușescu soha be sem tette a lábát.”

GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ A kiadóban sokszor éreztem úgy, hogy el vagyok zárva a világtól. Egyszer bámultam kifelé az ablakon, és hirtelen megláttam önmagam, mint újságíró. Merő projekció volt, képzelgés, a távoli, nagyon homályos jövőről. De mégis elképzeltem, ahogy szabad újságíróként élek egy szabad világban.

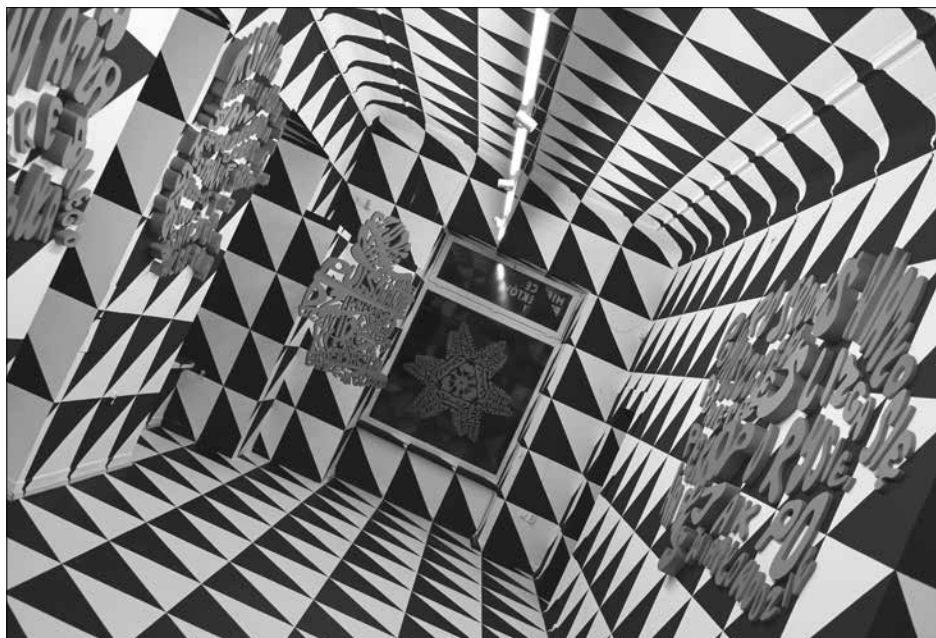
„Nálunk, kedveseim, az emberek fáradtan és rezignáltan születnek: mintha már leélték volna néhány kemény, kiábrándító életet, és réges régen lemondtak volna arról, hogy szembeszegüljenek a mindenható Rosszal. A rendtelenség, az ideiglenesség, a barbárság magától gyarapszik, mint a baktériumok a porban. Az elme zúzavarának erjesztőanyaga, a korrupció, a káosz, az összecsapott munka könyörtelen baktériuma... Már apám is ezekre a bajokra panaszkodott, és most mi is ugyanarra panaszkodunk.”

(Az elveszett délelőtt, színpadi változat)

Mit jelentett nekünk ez a posztmodern televíziós forradalom?

ARTE ■ *Váratlanul, amikor már nem volt több remény, 1989 végén a románok fellázadtak Ceaușescu ellen. Egyszeriben minden újra lebeszélgesnek tűnt.*

FLORIN LĂZĂRESCU ■ Éppen vidéken voltam, és jól emlékszem: nálunk nem történt semmi. Csak egy történelemtanár, akit nagyon szerettem és nagy hatással volt rám gyerekkoromban... egyedül ő

ment ki az utcára, és azt kiabálta: csatlakozzunk a forradalomhoz! Egész éjjel kiabált, de nem jött senki. A falubeliek később azt mondták, hogy jó polgármester vált volna belőle. De hát milyen forradalom lett volna egy moldvai faluban? Hiszen Bukarestben történt minden. A tévében néztük végig az egészet, mint annyian az országban.

MIRCEA CĂRTĂRESCU ■ Másnap én is kimentem a Palota térre, egymillióan voltunk. Soha nem fogom elfelejteni azt a napot... *Káprázat* című regényem harmadik kötetének napját. Az egész regény e körül a nap körül forog. Arról szól, mit jelentett nekünk ez a posztmodern, televíziós román forradalom... amely később fantasztikus csalódást hozott számomra. Ez volt az első alkalom egész életemben, amikor úgy becsaptak, mint egy gyereket. Soha nem bocsátom meg azoknak, akik ezért felelősek. Egyszer csak olyan erős és durva lett a manipuláció, hogy paradox módon már nem is vettem figyelembe. Hiszen volt részem egy egész korszakon át tartó manipulációban, és őszintén hittem, hogy vége. De sajnos folytatódott és még ma is tart.

GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ Annyira gyűlöltem Ceaușescut, hogy simán elhittem mindent, amit az úgynevezett szabad televízióban láttam. Például a Ceaușescu-per megcsonkított, vágott változatát. Ceaușescu azt követelte, hogy vigyék a nagy nemzetgyűlés elé, és kijelentette, hogy államcsíny zajlik. A könnyeim is potyogtak a nevetéstől. Még hogy vigyék a nemzetgyűlés elé, amikor mindent ő irányít! De azt egy percig sem hittem volna, hogy ez nem forradalom. Hogy államcsíny is lehet. Úgy fél évvel később véletlenül újra megnéztem az egészet. És hirtelen mintha először láttam volna Ceaușescut. Mert ez már nem az a Ceaușescu volt, aki a beszédek tartotta, hanem egy legyengült öregember. Sebezhető... ő is meg a felesége is. De nem éreztem szánalmat. Inkább csak elcsodálkoztam ezen a váratlan átalakuláson.

MIRCEA CĂRTĂRESCU ■ Elég valószínűtlen volt, hogy egy rothadó hulla, amilyen Románia volt Ceaușescu idején, egy csapásra megváltozzon, és virágzó, egészséges lényé alakuljon át. Ez

a folyamat végigvonult a kilencvenes éveken, el-tartott a kétezres évek közepéig. Tulajdonképpen folytatódott az agónia.

GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ Ezek itt a 22 című lap első számai. A legelsőben hoztuk le az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. Ismeretlen szöveg volt az akkori Romániában. Én sem ismertem... És Václav Haveltól A hatalom nélküliek hatalmát. Romániában soha egyik sem jelent meg. Románia addig csak Ceaușescut ismerte.

ARTE ■ A 22 című folyóiratot közvetlenül a forradalom után alapították értelmiségiek, volt ellenzékiek. Gabriela Adameșteanu hamarosan csatlakozott hozzájuk, és teljes erejével bevetette magát a demokratikus társadalomért vívott küzdelembe. 13 évre félretette az irodalmat, kizárólag politikai újságírással foglalkozott. A történelem iróniája, hogy a folyóirat szerkesztősége alig néhány lépésre volt a kiadótól, ahol a Ceaușescu-időkben dolgozott.

GABRIELA ADAMEȘTEANU ■ Kezdetben arra törekedtem, hogy a lapnál egyáltalán ne legyen cenzúra. Gondolom, ez abból eredt, hogy évekig dolgoztam kiadónál, ahol kénytelen voltam cenzurát gyakorolni. Az egyetlen vágyam az volt, hogy tiszteletben tartsuk a sajtó szabadságát. De mindez ellenem fordult. Mára nagyon bizalmatlan lettem. Néha eltűnök, hogy nem idealizálok-e a kilencvenes éveket. Hogy nem vetítünk-e mindannyian a jelenre egy általános, nagyon is létező kiábrándultságot. Meglehetősen elkeseredett mindenki, akivel beszélgetni szoktam. Paradox módon sokkal elkeseredettebbek vagyunk, mint a kilencvenes években. Pedig nem kellene, mert most jóval stabilabb minden, az ország megállapodottabb lett. 2000 után úgy tekintettem a belépést Európába, mint a történelem végét. Ma már látni, hogy nem így van. A történelem megint mozgolódni kezdett keleten. Ma a románok nagyon depressziósak, kiábrándultak, elvesztettek... zavarodtak és elégedetlenek.

ARTE ■ A forradalom óta 25 év telt el. *Isjiban Florin Lăzărescu és íróbarátai teljes erővel*

igyekeznek életben tartani az ország legnagyobb irodalmi fesztiválját. Olyan írókat láttak már vendégül, mint David Lodge, Francois Weyergans vagy Herta Müller.

FLORIN LĂZĂRESCU ■ Óriási a siker, mert az egész város bedobta magát. Ez itt nem értelmiségiek és írók bizalmas találkozója, akik szeretnek egymás között társalogni. Több ezer fiatal tevékenykedik nálunk, és örömmel teszik. Kész csoda! De azt is bizonyítja, hogy érdemes Romániában maradni, hogy van mit tenni. Németországban vajon meg tudtuk volna-e csinálni ezt? Nem, mert itt hiányzott. Eddig nem gondolt rá senki, de beindult. Romániában még rengeteg a tennivaló.

NORMAN MANEA. Felix culpa, 1991 ■ „Románia nem azonos Ceaușescuval vagy a fasiszta Zelea Codreanuval; nem korlátozódik a légió zöldinges terroristáira, vagy a Securitate által manipulált bányászokra. Létezik egy demokratikus szellem, egy demokratikus Románia, bármennyire meggyengítették is több évtized jobb- és baloldali diktatúrái. Létezik a román humor és szakértelem, létezik az európai kultúrához fűződő szoros kapcsolat. És létezik a – nem mindig gyászos – román paradoxon és kétértelműség. Ne feledjük, hogy ebben a hagyományosan antiszemita országban több százezer zsidó élte túl a világháborút. De a remény nem érheti be a paradoxonnal és a kétértelműséggel. A jövőnek el kell hoznia az egyértelmű és nyílt átmenetet a civil társadalom felé.”

FLORIN LĂZĂRESCU ■ Az dühít a legjobban, hogy nálunk mennyi a rögeszmés ember. Vannak, akik középszerű országnak látják Romániát, amelyből régóta kipusztult minden érték, minden civilizáció, és vannak, akik az ellenkező végletbe esnek, akik szerint „ez a világ legszebb országa, istenem, de kár, hogy a politikusok tönkreteszik”. Szóval engem Romániában az dühít a legjobban, hogy senki sem vállalja fel az országot. Sokkal jobban szeretnek másokat vádolni. Én a magam részéről jóban-rosszban vállalom Romániát.

KÖBÖL ANNA FORDÍTÁSA

